

Голові разової спеціалізованої
вченої ради ДФ 20.051.181
Карпатського національного
університету імені Василя
Стефаника
доктору філологічних наук,
професору, завідувачу кафедри
англійської філології Бистрову
Якову Володимировичу
(76018, м. Івано-Франківськ,
вул. Шевченка, 57)

ВІДГУК

офіційного опонента, кандидата філологічних наук, доцента,
завідувача кафедри української літератури
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Кузьми Оксани Юрївни

на дисертацію Васильків Галини Миколаївни
на тему «Поетика тілесного іконотропізму в сучасному
феміністичному дискурсі»

подану на здобуття ступеня доктора філософії (PhD)
за спеціальністю 035 Філологія з галузі знань 03 Гуманітарні науки.

1. Актуальність теми дослідження та її зв'язок із науковими програмами, планами, темами

Сучасне літературознавство демонструє стійку тенденцію до пошуку інтегративних методологій, здатних вийти за межі суто описової поетики. Одним із найперспективніших векторів у цьому контексті постає дослідження проблематики тілесності, що в останні десятиліття трансформувалася з об'єкта тематичного аналізу на фундаментальну категорію літературознавчої антропології. У сучасному феміністичному дискурсі тіло більше не мислиться як статична біологічна субстанція чи суто естетична одиниця, а постає динамічним локусом перетину соціокультурних кодів та фундаментальним інструментом утвердження жіночої суб'єктності. Воно набуває рис складної знакової системи, специфічного палімпсесту, на якому закарбовуються травматичні досвіди, стратегії спротиву та процеси самоідентифікації, що потребує від дослідника застосування новітніх когнітивно-поетикальних підходів для дешифрування цих соматичних сенсів.

Попри наявність значної кількості розвідок, присвячених соматичі, у вітчизняній науці бракує інструментарію, який би пояснював механізми перетворення тілесного досвіду в естетичний досвід на рівні когнітивних процесів. Саме тому залучення Галиною Васильків концепції іконотропізму, розробленої, зокрема, дослідницею Еллен Спольскі, є не просто новаторським кроком, а справжнім методологічним проривом для українського філологічного простору.

Тілесний іконотропізм у дослідженні дисертантки постає як принципово новий літературознавчий феномен – когнітивний міст, що дозволяє автору й читачеві заповнити лакуни між абстрактною ідеєю (травмою, колоніальним досвідом, національною візією) та її конкретною візуально-тілесною репрезентацією. Такий підхід дає змогу трактувати метафоризацію тіла не як стилістичну фігуру, а як стратегію конструювання національно-культурних смислів, що робить аналізовану дисертацію вагомим внеском у розвиток когнітивної поетики та сучасної теорії літератури.

Тож, виходячи із вище зазначеного, наголосимо на незаперечній актуальності рецензованого дослідження, суть якої випливає з необхідності системного осмислення сучасного українського літературного процесу через призму новітніх методологічних стратегій. У контексті глобальних тенденцій гуманітаристики, що тяжіють до міждисциплінарності, звернення авторки до теорії іконотропізму в поєднанні з феміністичним дискурсом є своєчасним. Робота заповнює лакуну у вивченні соматички як когнітивно-поетикального феномену, пропонуючи новий інструментарій для аналізу того, як тілесність у текстах Оксани Забужко, Ірени Карпи, Марії Матіос та Галини Петросаняк стає локусом формування національних та гендерних сенсів.

Дисертація виконана в межах наукових напрямів ОНП «Філологія» Карпатського національного університету імені Василя Стефаника на цілком відповідає пріоритетним дослідницьким векторам сучасної філології. Тематика роботи узгоджується зі стратегіями інтеграції українського літературознавства у світовий науковий простір.

Науковий пошук Галини Васильків тісно пов'язаний із плановими дослідженнями факультету філології, зокрема з темою кафедри української літератури *«Актуальні проблеми сучасного літературознавства, українська література в європейському контексті, розвиток західноукраїнського літературного процесу кінця XIX – початку XX століття: художні традиції і тенденції»*, а також із держбюджетною темою кафедри світової літератури і порівняльного літературознавства *«Літературний процес та творча індивідуальність письменника: компаративний та теоретико-літературний аспекти»* (номер державної реєстрації 0112U000597).

2. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації та їхня достовірність

Високий ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків та рекомендацій, представлених у дисертації Галини Васильків, забезпечується цілісним і системним підходом до розв'язання поставлених завдань. Достовірність отриманих результатів забезпечена використанням репрезентативної джерельної бази, що охоплює знакові тексти сучасної української жіночої прози, представленої творчістю Оксани Забужко, Марії Матіос, Ірени Карпи та Галини Петросаняк.

Методологічну спроможність дослідження визначає вдале поєднання класичних філологічних методів (герменевтичного, міфологічного) з новітніми підходами в межах когнітивного літературознавства, феміністичної та постколоніальної критики. Авторка демонструє глибоке розуміння теорії іконотропізму Еллен Спольскі, що дозволяє їй не просто описувати художні образи, а й розкривати когнітивні механізми їхнього формування та рецепції.

Обґрунтованість висновків підтверджується логічною структурою роботи, у якій теоретичні напрацювання першого розділу отримують детальну верифікацію під час аналізу конкретного літературного матеріалу у другому та третьому розділах. Кожне положення дисертації підкріплене ретельною текстологічною інтерпретацією, що забезпечує наукову точність та аргументованість трактувань осмислюваної проблематики.

Ця логіка послідовного розгортання наукової думки чітко простежується при аналізі наповнення кожного структурного сегмента роботи. У першому розділі *«Теоретико-методологічна основа дослідження»* авторка закладає ґрунтовний фундамент для подальшого трактування художніх текстів сучасної літератури, здійснюючи багатоаспектний огляд еволюції концепту тілесності та методології когнітивного літературознавства. Дисертантка простежує генезу тілесного коду, починаючи від міфологічних витоків, де тіло постає як першооснова космогонії, і досліджує його трансформацію у структурі психічного та у філософській думці, де особлива увага приділяється переходу від дуалізму до сприйняття тіла як соціокультурного та гендерного феномену. Теоретичною домінантою розділу є глибока діяхронна ретроспекція теорії іконотропізму Еллен Спольскі, яку Галина Васильків адаптує до літературознавчого інструментарію, обґрунтовуючи поняття «тілесного іконотропізму» як специфічного механізму соматичної метафоризації та конструювання сенсів. Окреслена дослідницею специфіка феміністичного дискурсу дозволяє потрактувати тілесність у сучасній жіночій прозі не просто як об'єкт опису, а як суб'єкт мовлення та головний засіб репрезентації ідентичності. Теоретична частина дослідження характеризується логічністю та інтегративністю, оскільки дисертантка успішно поєднала філософський, психоаналітичний та когнітивний підходи, що дозволило їй сформулювати цілісну методологічну стратегію для аналітики обраних текстів сучасної української «жіночої» прози.

У другому розділі *«Тіло як локус феміністичного іконотропізму: соматичне моделювання сучасного українського соціокультурного простору»* Галина Васильків здійснює ґрунтовний аналіз культурно-філософських кодів тілесності в романі «Польові дослідження з українського сексу» та іконотропні асиміляції в «Музеї покинутих секретів» Оксани Забужко, а також зосереджує увагу на функціонуванні тілесних іконотропів у творі Ірени Карпи «Baby travel. Подорожі з дітьми, або Як не стати куркою», акцентуючи на деконструкції традиційного образу жінки-матері та формуванні нової моделі материнства, де тілесність маркована іронією та відкритою фізіологічністю, що виступає засобом

спротиву соціальним стереотипам. У цілому цей розділ демонструє високий рівень аналітичних навичок дослідниці.

У третьому розділі *«Тілесний іконотропізм як поетикальна модель конструювання національно-культурних смислів у сучасній українській літературі»* Галина Васильків розглядає творчість Марії Матіос та Галини Петросаняк, фокусуючись на тому, як через іконотропну репрезентацію тіла вербалізуються складні історичні та національні змісти. Авторка переконливо інтерпретує тілесність героїнь Марії Матіос та Галини Петросаняк як іконотропний простір репрезентації колективних і родинних травм. Дослідниця аргументує, що у воєнних та націєтворчих наративах тіло трансформується у сакральний локус і специфічний палімпсест, на якому фіксуються сліди історичних трагедій і драм українців. Загалом третій розділ дисертації засвідчує здатність Галини Васильків до ґрунтовного філологічного аналізу, у якому поетика іконотропізму стає ефективним інструментарієм для розкриття пластів національної пам'яті та ідентичності.

Загальні висновки дисертації є логічним підсумком дослідження, у яких авторка роботи чітко формулює концептуальні засади теорії тілесного іконотропізму та підтверджує його продуктивність для аналізу сучасної прози. Дослідниця акцентує на тому, що соматичні коди в текстах сучасних українських письменниць є не просто елементами поетики, а фундаментальними засобами реартикуляції культурної травми та утвердження жіночої суб'єктності. Сформульовані ідеї та положення відзначаються теоретичною цілісністю, мають вагомое практичне значення та відкривають перспективи для майбутніх студій у царині когнітивного літературознавства.

Наукові результати дослідження пройшли належну апробацію на міжнародних та всеукраїнських конференціях, а також вони відображені у 8 публікаціях у фахових виданнях, що додатково засвідчує їхню достовірність та визнання науковою спільнотою. Запропоновані авторкою рекомендації щодо використання матеріалів дослідження в освітньому процесі мають чітке підтвердження, зокрема шляхом упровадження в навчальні плани Карпатського національного університету імені Василя Стефаника.

3. Новизна наукових положень і одержаних результатів

Наукова новизна дисертації Галини Васильків визначається передусім успішною спробою концептуалізації та впровадження у вітчизняний науковий обіг поняття «тілесний іконотропізм» як специфічної поетикальної категорії. На відміну від традиційних підходів до вивчення соматичності як літературного феномену, авторка пропонує розглядати тіло не лише як об'єкт зображення, а й як активний когнітивний механізм формування сенсів. У межах дослідження здійснено ґрунтовне теоретичне узагальнення наявних наукових візій, пов'язаних із феноменом іконотропізму та адаптовано когнітивну теорію Еллен Спольскі до цілісного аналізу художнього тексту. Важливим здобутком дисертантки є розробка концептуальної моделі вивчення тілесності у феміністичному дискурсі, що базується на синтезі феміністичної критики з когнітивними та культурно-антропологічними підходами. Такий широкий методологічний інструментарій дозволив виявити принципово нові інтерпретаційні можливості відомих літературних текстів, змістивши фокус із суто проблемно-тематичного трактування на дослідження складних когнітивних процесів, що відбуваються в системі «автор – герой – читач». У роботі вперше на матеріалі сучасної української «жіночої» прози (твори Оксани Забужко, Марії Матіос, Ірени Карпи, Галини Петросаняк) системно проаналізовано функціонування системи тілесних іконотропів як засобів репрезентації індивідуального та колективного досвіду. Доведено, що тілесний іконотропізм у сучасному дискурсі є поетикальною моделлю конструювання національно-культурних смислів та дієвим інструментом подолання історичних травм. У сукупності зазначені результати свідчать про те, що дисертація Г. М. Васильків є вагомим внеском у розвиток сучасного літературознавства, оскільки пропонує новий погляд на взаємодію когнітивних структур людської свідомості та художньої творчості.

4. Теоретична цінність та практична значущість наукових результатів

Теоретичне значення дисертації Галини Васильків полягає в суттєвому розширенні та поглибленні понятійно-категоріального апарату сучасного

літературознавства завдяки адаптації та впровадженню теорії «іконотропізму», що робить вагомий внесок у розвиток когнітивної поетики через пропозицію цілісної методологічної моделі аналізу тілесності як складного когнітивно-семіотичного механізму. Авторка теоретично обґрунтувала соматичну метафоризацію як інструмент конструювання національно-культурних та гендерних смислів, що дозволяє по-новому інтерпретувати функціонування тілесного коду в сучасному феміністичному дискурсі.

Практична значущість роботи підтверджується широкими можливостями застосування її результатів у різних сферах, зокрема в науково-дослідній діяльності, де основні положення та висновки можуть стати теоретичною основою для подальших розвідок у галузі когнітивного літературознавства, гендерних студій та антропології літератури. В освітньому процесі результати дослідження вже інтегровані у навчальну роботу факультету філології Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, де вони використовуються у процесі викладання вибіркового освітнього компоненту «Сучасна польська жіноча література у зіставленні з українським літературним процесом». Крім того, матеріали дисертації можуть бути залучені до лекційних курсів з історії сучасної української літератури, теорії літератури та вибірових дисциплін із феміністичної критики, а також використані при підготовці навчально-методичної літератури для здобувачів-філологів.

Загалом поєднання глибокого теоретичного аналізу з практичною зорієнтованістю результатів дослідження робить дисертацію Г. М. Васильків цінним джерелом як для науковців-теоретиків, так і для викладачів закладів вищої освіти.

5. Повнота викладу результатів дослідження в наукових фахових виданнях

Основні теоретичні положення, методологічні підходи та практичні висновки дисертації Г. В. Васильків достатньою мірою відображені у її опублікованих працях. Загальна кількість публікацій за темою роботи становить

8 наукових статей, що повністю відповідає встановленим вимогам до здобувачів ступеня доктора філософії.

Зміст опублікованих праць демонструє послідовність наукового пошуку дисертантки та логічно відображає структуру самої дисертації. Публікації охоплюють як теоретико-методологічну базу, так і прикладні аспекти аналізу соматичних кодів у сучасній прозі. Таким чином, наукова спільнота мала можливість повноцінно ознайомитися з основними ідеями та здобутками авторки ще до моменту офіційного захисту роботи.

6. Відповідність тексту дисертації вимогам академічної доброчесності

Дисертація Галини Васильків «Поетика тілесного іконотропізму в сучасному феміністичному дискурсі» повною мірою відповідає принципам академічної доброчесності. Текст роботи є результатом самостійного наукового пошуку авторки; усі використані в праці ідеї, концепції, спостереження мають точне посилання на першоджерела з дотриманням чинних бібліографічних стандартів. Відповідність роботи встановленим вимогам підтверджена результатами технічної перевірки на наявність ознак плагіату, згідно з якою в дисертації не виявлено фактів академічного плагіату чи фальсифікації даних. Використання програмного забезпечення для виявлення збігів підтвердило високий рівень оригінальності тексту, а наявні збіги стосуються переважно цитування художніх текстів, нормативної термінології, назв літературознавчих концепцій, що є виправданим і належним чином оформленим у межах наукового дискурсу. Авторка продемонструвала високу культуру академічного письма та відповідальне ставлення до інтелектуальної власності інших дослідників, що засвідчує доброчесність здобутих наукових результатів та етичність здійсненого дослідження.

7. Ідентичність тексту анотації та основних положень дисертації

Аналіз представленої анотації державною та англійською мовами засвідчує її повну змістову та логічну відповідність основним положенням дисертації Г. М. Васильків. В анотації чітко та лаконічно окреслено об'єкт,

предмет вивчення, мету, завдання роботи, а також розкрито ключові аспекти наукової новизни, зокрема обґрунтування теорії «тілесного іконотропізму» як специфічного когнітивно-поетикального інструментарію. Текст анотації ідентичний за структурою викладу результатам дослідження, отриманих у роботі: у ньому стисло подано теоретико-методологічні засади дисертації, відображено основні здобутки дисертантки в рецепції творчості Оксани Забужко, Ірени Карпи, Марії Матіос, Галини Петросаняк крізь призму обраної методології, а також сформульовано узагальнення щодо функціонування соматичних кодів у прозі вищевказаних письменниць. Загальні висновки анотації цілковито корелюють із результатами дослідження, винесеними на захист, що свідчить про цілісність наукового тексту, високу якість підготовки звітних документів та належну репрезентацію наукових досягнень дисертантки.

8. Дискусійні положення та зауваження щодо змісту і оформлення дисертаційної роботи

Відаючи належне високому рівню та ґрунтовності аналізованої дисертації Галини Васильків, вважаємо за доцільне висловити певні зауваження та побажання:

1. На нашу думку, потребує додаткового обґрунтування вибір саме такого корпусу текстів як об'єкта вивчення. Попри те, що обрані для дослідження твори Оксани Забужко, Марії Матіос, Ірени Карпи, Галини Петросаняк є, безперечно, репрезентативними і в контексті їхнього ідейно-художнього новаторства, і в якості текстів із яскраво вираженою проблематикою тілесності, хотілося б почути аргументацію дисертантки щодо критеріїв формування саме такого списку художнього матеріалу. І в руслі цього виникають такі питання: чи зумовлений вибір творів ідейно-тематичною спорідненістю, чи він базується на специфічній типології тілесного іконотропізму, властивій саме цим авторками?
2. Підкреслюючи концептуальну місткість підрозділу 1.2. «Теорія «іконотропізму» та когнітивістика: формування та діяхронна ретроспекція», у якому авторка послідовно реконструює генезу поняття

тілесності та адаптує концепції, пов'язання з «іконотропізмом» до літературознавчого дискурсу, вважаємо за доцільне висловити побажання щодо розширення аспектів рецептивної естетики. Зважаючи на те, що Г. М. Васильків трактує іконотропну семантику як складний когнітивний механізм, було б варто приділити більше уваги тому, як саме ці «тілесні ікони» декодуються свідомістю читача. Акцентування на варіативності сприйняття соматичних образів залежно від культурного коду реципієнта дозволило б переконливіше обґрунтувати тезу про тілесність як дієвий інструментарій подолання колективних травм та конструювання національної ідентичності. Адже іконотропний потенціал тексту повною мірою реалізується саме в акті активної когнітивної співтворчості з читачем, що могло б стати предметом додаткових методологічних уточнень у межах розробленої авторкою моделі.

3. Заслуговує на увагу також питання жанрової зумовленості функціонування тілесних образів у творчості обраних для вивчення письменниць. Оскільки дисертантка слушно диференціює досліджуваний матеріал, виокремлюючи твори Ірени Карпи як зразки літератури нон-фікшн, а твори Оксани Забужко, Марії Матіос та Галини Петросаняк – як романну прозу, було б доцільніше, на наш погляд, простежити, як саме цей жанровий поділ впливає на специфіку тілесного іконотропізму. Зокрема, видається перспективним з'ясувати, чи зазнає трансформацій механізм іконотропізації при переході від великого епічного полотна (роману) до динамічного й суб'єктивного простору травелогу, яким означено твір Ірени Карпи «Baby travel. Подорожі з дітьми, або Як не стати куркою» Враховуючи, що в цьому жанрі тілесність часто постає безпосереднім інструментом фіксації сенсорного досвіду та пізнання «іншого» культурного ландшафту, чіткіша експлікація жанрових особливостей функціонування іконотропів дозволила б виразніше окреслити варіативність соматичного моделювання в сучасному феміністичному дискурсі.

4. Науковий інтерес викликає й питання про специфічні відмінності в поетиці «тілесних ікон» залежно від часової дистанції зображуваних подій. Приміром, хотілося б з'ясувати думку авторки щодо особливостей репрезентації травм минулого століття порівняно з тими, що проживаються нацією в реальному часі сучасної російсько-української війни (відображено в романах «Мама» Марії Магіос, «Матриган» Галини Петросаняк). Зокрема, чи існують особливі художні стратегії іконотропізації «свіжої» травми, яка ще не пройшла етап тривалої історичної рефлексії, і як цей нинішній досвід трансформує сакральний локус материнського тіла в порівнянні з ретроспективним зображенням історичних втрат у текстах, де змальовується минуле?

Зазначені зауваження мають рекомендаційний характер і не заперечують вагомих наукових здобутків Г. М. Васильків у царині вивчення поетики тілесного іконотропізму в сучасному феміністичному дискурсі, а лише підкреслюють багатогранність обраного нею дослідницького вектора.

9. Висновок про відповідність дисертації вимогам

Загалом, враховуючи актуальність обраної теми дослідження, його структуру, зміст, наукову новизну одержаних результатів, дисертаційну роботу Васильків Галини Миколаївни «Поетика тілесного іконотропізму в сучасному феміністичному дискурсі» слід вважати самостійним завершеним науковим дослідженням, яке виконане на належному науково-теоретичному, методичному та емпіричному рівні, що має комплексний та логічний характер, містить положення, які характеризуються науковою новизною та заслуговують на практичну реалізацію, і яке відповідає всім вимогам рівня наукової кваліфікації здобувача, що зазначено у наказі Міністерства освіти і науки України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами) щодо оформлення дисертації, а також у «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженому Постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12.01.2022 р.

(зі змінами), що висуваються до дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора філософії, а її авторка Васильків Галина Миколаївна, заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 03 Гуманітарні науки зі спеціальності 035 Філологія.

Опонент:

кандидат філологічних наук, доцент,

завідувач кафедри української літератури

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Оксана КУЗЬМА